

*Ігор Ігорович Павлюков,
аспірант кафедри теорії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОВОГО МОНІТОРИНГУ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української правової системи активна увага приділяється нормотворенню. Однак недосконалість, недостатній рівень наукового дослідження та нормативного закріплення механізму і засобів забезпечення законності у правотворчій діяльності призводять до порушення, перш за все, принципу законності у правотворчій діяльності органів виконавчої влади і, як наслідок, низького рівня якості та ефективності підзаконних нормативно-правових актів.

Правовий моніторинг – нове явище в українській правовій науці і практиці, яке вимагає подальшого дослідження з боку вчених-юристів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти правового моніторингу розглядалися А. А. Акмаловою, Ю. Г. Арзамасовим, В. В. Астаніном, І. Л. Бачило, М. Є. Глазковою, Д. Б. Гороховим, Ю. В. Градовою, Є. В. Довженко, Д. В. Капіциною, Т. М. Москальковою, Я. Є. Наконечним, Н. Р. Нижник, І. І. Онищуком, К. І. Спектором, Ю. О. Тихомировим, Т. Я. Храбрієвою, В. В. Черніковим та ін. Проте комплексні дослідження правового моніторингу як правового засобу забезпечення законності здійснені не були.

Мета статті. Основною метою статті є визначення правового моніторингу як правового засобу забезпечення законності у правотворчій діяльності та як засобу забезпечення якості нормативно-правових актів

Основні результати дослідження. Сучасна правова наука не виробила єдиного підходу до визначення поняття «правовий моніторинг». Так, Ю. О. Тихомиров під моніторингом закону розуміє систему постійного спостереження, аналізу та впливу на правову сферу на всіх стадіях життя закону – від зародження ідеї, визначення предмета регулювання до реалізації норм і контролю за ефективністю їх застосування; динамічний організаційний і правовий інститут інформаційно-оціночного характеру, що здійснюється на всіх стадіях управління, господарювання тощо та супроводжує всі етапи виникнення і дії права [4, с. 10].

Н. М. Толмачева метою ведення моніторингу закону вважає вдосконалення правотворчої діяльності державних органів та підвищення ефективності законодавчого процесу і правозастосування та підкреслює, що моніторинг є одним із методів здійснення державного контролю планованого (прогнозованого), поточного та перспективного стану та практики застосування закону і прийнятих на виконання цього закону правових актів. Сутність цього методу полягає в системному і постійному зборі та аналізі інформації про стан аналізованого закону з метою використання заходів державного реагування і примусу для запобігання та усунення небажаних наслідків його застосування [5, с. 83-84].

Вдале й досить повне визначення правового моніторингу нормативно-правових актів, на нашу думку, надане Ю. Г. Арзамасовим, який розглядає моніторинг нормативних актів як науково і методично обґрунтовану систему комплексної оцінки форм, змісту та реалізації нормативних правових актів, діючу, в ідеальному вигляді, на плановій основі, що включає в себе спостереження, отримання різних видів інформації, що забезпечують різні види юридичного процесу (нормотворчий, правозастосовний, контрольний), аналіз, тренінги, прогнози та інші функції з метою підвищення ефективності нормативних правових актів [1; с. 10].

Найбільш точно, на наш погляд, сутність і зміст цього явища відображено в дефініції, запропонованої М. М. Черногорія. Він визначає правовий моніторинг як методично обґрунтовану комплексну систематичну діяльність уповноважених суб'єктів по спостереженню, аналізу, оцінці якості правових норм і практики їх притрансформаційних змін на предмет досягнення закладених в них цілей

і планованих результатів правового регулювання суспільних відносин, а також по прогнозуванню шляхів вдосконалення нормотворчої і застосовної діяльності [2, с. 74-75].

Отже, одним з головних інструментів підвищення рівня ефективності правового регулювання, забезпечення належної якості прийнятих нормативно-правових актів та їх реалізації є саме правовий моніторинг. Здійснення правового моніторингу охоплює правотворчий та правозастосовний процеси і є необмеженим у часі. Метою правового моніторингу є створення ефективного та якісного законодавства, забезпечення принципу законності у правотворчій діяльності органів виконавчої влади, прав і свобод людини і громадянина.

Питання юридичних засобів, прийомів, способів і методів реалізації аналітичної функції правового моніторингу доцільно вивчати з позицій співвідношення загального, особливого і одиничного. В сучасній правовій науці складається парадигма досліджень, згідно з якою питання технології правового моніторингу, його техніки і методології не розмежовується і формулюються як методологічна проблема. Цей підхід видається малопродуктивним, що приводить до помилкових висновків.

Сукупність засобів, прийомів, способів і методів, що використовуються в процесі проведення моніторингових досліджень, складає юридичну техніку правового моніторингу. Їх принципова відмінність від методів і принципів наукового пізнання характеризується сферою, цілями, завданнями і результатами застосування.

При першому наближенні юридична техніка правового моніторингу постає у вигляді сукупності засобів і прийомів спостереження, аналізу і оцінки правової інформації, а також критеріїв і показників ефективності законів і практики їх реалізації. У міру осмислення даного явища і спостереження процесу інституціалізації правового моніторингу як виду державної діяльності структура цієї техніки видається все більш складною, а її елементи більш різноманітними, все яскравіше проявляються риси техніко-юридичних прийомів, засобів і способів.

На основі вивчення існуючої емпіричної бази вбачається можливим сформулювати більш розгорнуте визначення даного явища. Юридична техніка правового моніторингу є сукупністю засобів, прийомів і методів планування моніторингової діяльності, отримання необхідної інформації, її фіксації, узагальнення, аналізу та оцінки, оформлення та оприлюднення, а також реалізації результатів моніторингу [3, с. 28].

У ході реалізації аналітичної функції правового моніторингу вирішуються наступні завдання: визначається рівень ефективності дії правових норм, а також виробляються пропозиції щодо підвищення ефективності реалізації нормативних приписів на практиці.

Для вирішення першого завдання необхідно визначити критерії ефективності нормативних правових актів (правових норм) і заснованих на них показників, що дозволяють вимірювати ефективність в ході емпіричного дослідження. Відповідні критерії та показники є найважливішими правовими засобами, що забезпечують реалізацію аналітичної функції правового моніторингу. Ці засоби формалізовані (або підлягають формалізації) в правових нормах з метою забезпечення єдиних підходів і параметрів оцінки ефективності правових норм всіма суб'єктами моніторингової діяльності. Приймаючи до уваги цю обставину, їх можна позиціонувати в системі юридичних засобів як засоби-інструменти [2, с. 74-75].

Вирішення другого завдання передбачає виявлення факторів, що впливають на ефективність реалізації законодавства (в широкому сенсі), визначення основних напрямків негативного впливу і вироблення пропозицій щодо їх подолання. Методичне забезпечення оцінки ефективності нормативних правових актів у процесі реалізації аналітичної функції правового моніторингу має базуватися на використанні як загальних критеріїв, так і спеціальних показників, що відображають параметри реалізації нормативних приписів.

Загальнотеоретичним критерієм оцінки ефективності дії законодавства виступає забезпечення в процесі правозастосування тих прав і свобод, на гарантію яких воно в кінцевому рахунку було спрямоване. Найбільш ефективними можуть бути визнані ті нормативно-правові приписи, які більшою мірою забезпечують реалізацію соціальних інтересів в сфері своєї дії.

Показники реалізації правових норм можуть бути диференційовані на універсальні, що відображають ефективність чи неефективність дії будь-яких нормативних правових актів, присутність в них корупційних чинників, і галузеві, що враховують специфіку реалізації правових норм в конкретних сферах суспільних відносин.

Окреслені показники оцінки ефективності дії правових норм повинні визначатися на етапі планування правового моніторингу (на його підготовчій стадії) і можуть бути уточнені в процесі прове-

дення правового моніторингу стосовно особливостей конкретних суспільних відносин, які виступають об'єктом нормативного регулювання.

Відносно другого завдання, що вирішується в ході реалізації аналітичної функції правового моніторингу (виявлення факторів, що впливають на ефективність реалізації правових норм, визначення основних напрямів негативного впливу і вироблення пропозиції щодо їх подолання), воно надає можливість детально розглянути основні правові чинники, які впливають на ефективність українського законодавства: якість законодавства, якість правозастосовної діяльності та рівень правосвідомості населення.

Важливим елементом техніко-юридичного компонента механізму реалізації аналітичної функції правового моніторингу є експертиза. Вона розглядається в якості одного із способів оцінки ефективності правових норм.

Результат оцінки ефективності нормативних правових актів залежить від обраного способу визначення цілей правової норми. При цьому виявлення цілей аналізованих норм, встановлення їх зв'язків і підпорядкування вимагають певної теоретичної роботи. У зв'язку з цим окреслене питання вимагає більш детальної наукової розробки.

Питання про ефективність дії нормативного правового акта потрібно вирішувати виходячи з аналізу співвідношення його мети – досягнення заданого Конституцією рівня захисту прав людини; досягнутого результату, реального рівня захисту прав і свобод та використаних для цього ресурсів державного примусу, тобто заходів обмеження прав і свобод. Найбільш ефективним є нормативний правовий акт (правова норма), що забезпечує максимально можливу реалізацію прав людини при мінімальному обмеженні прав інших.

Для реалізації аналітичної функції правового моніторингу важливе інструментальне значення мають соціологічні дослідження. При проведенні відповідних досліджень можуть застосовуватися: опитування громадської думки; опитування експертів; фокус-група; спостереження за процесом реалізації правової норми; експериментальний аналіз (наприклад, у формі ретроспективного природного експерименту). Особливий інтерес викликає методологія паралельного експерименту, яка може бути використана при порівнянні ефективності правового регулювання тієї чи іншої сфери суспільних відносин в різних сферах правової діяльності.

Використання такої методології експериментального порівняння дозволяє обрати оптимальний варіант правового регулювання сфери суспільних відносин.

Висновки. Вважаємо, що реалізація аналітичної функції правового моніторингу передбачає розробку і застосування спеціальних правових засобів – критеріїв і показників оцінки ефективності нормативних правових актів та їх дії, використання логічних прийомів, способів і методів юридичної науки (прийоми тлумачення – логічний, граматичний, систематичний, історичний і т. п.), а також соціологічних (прогнозування ефективної дії правової норми, опитування, спостереження і т. п.), загальнонаукових (індуктивні, дедуктивні, аналітичний методи і ін.), статистичних та інших методів і засобів.

Список використаних джерел

1. *Арзамасов Ю. Г., Наконечный Я. Е.* Концепция мониторинга нормативных правовых актов. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 200 с.
2. *Малько, А. В., Шундииков, К. В.* Цели и средства в праве и правовой политике. – Саратов, 2003. – 294 с.
3. *Правовой мониторинг: актуальные проблемы теории и практики / под ред. Н. Н. Черногора.* – М. : Изд-во Международного юридического института, 2010. – 232 с.
4. *Тихомиров Ю. А.* Организация и проведение правового мониторинга // Право и экономика. – 2006. – № 10. – С. 11-15.
5. *Толмачева Н. Н.* О некоторых проблемах обеспечения эффективности законодательного регулирования экономических преобразований // Журнал российского права. 2006. – № 10. – С. 78-84.

References

1. *Arzamasov Yu. G., Nakonechnyj Ya. E.* Konceptsiya monitoringa normativnyh pravovyh aktov. – M. : Yurлитinform, 2011. – 200 s.
2. *Mal'ko A. V., Shundikov K. V.* Celi i sredstva v prave i pravovoj politike. – Saratov, 2003. – 292 s.
3. *Pravovoj monitoring: aktual'nye problemy teorii i praktiki / pod red. N. N. Chernogora.* – M. : Izd-vo Mezhdunarodnogo yuridicheskogo instituta, 2010. – 232 s.

4. *Tihomirov Yu. A. Organizaciya i provedenie pravovogo monitoringa / Yu. A. Tihomirov // Pravo i ekonomika. – 2006. – № 10. – S. 11-15.*
5. *Tolmacheva N. N. O nekotoryh problemah obespecheniya effektivnosti zakonodatel'nogo regulirovaniya ekonomicheskikh preobrazovanij / N. N. Tolmacheva // Zhurnal rossijskogo prava. – 2006. – № 10. – S. 78-84.*

Павлюков І. І. Застосування правових засобів при здійсненні правового моніторингу

Автором статті пропонується визначення правового моніторингу та його класифікація. Розкривається значення правового моніторингу як адміністративно-правового засобу забезпечення законності у правотворчій діяльності органів державної влади. Аналізуються проблеми юридичної техніки правового моніторингу: визначаються техніко-юридичні компоненти механізму реалізації аналітичної функції, з'ясовано завдання, що виникають в процесі реалізації аналітичної функції правового моніторингу та методи їх вирішення.

Ключові слова: правовий моніторинг, функції правового моніторингу, правові засоби правового моніторингу, критерії та показники оцінки ефективності законодавства, методи правового моніторингу.

Pavlyukov I. I. Application of legal measures in implementation of legal monitoring

The author of this article proposes the definition of legal monitoring and its classification. The significance of legal monitoring as an administrative and legal means of ensuring legality in law-making activity of state authorities is revealed. The problems of the legal technique of legal monitoring are analyzed: the technical and legal components of the mechanism for the implementation of the analytical function are identified, the problems arising in the implementation of the analytical function of legal monitoring and the methods for their solution are identified.

Key words: legal monitoring, functions of legal monitoring, legal means of legal monitoring, criteria and indicators for assessing the effectiveness of legislation, methods of legal monitoring.

DOI: 10.33.66.3/2524-017X-2019-10-223-226

УДК 340

*Наталія Олегівна Палій,
аспірантка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*

**ГЕНДЕРНА ПРАВОВА ЕКСПЕРТИЗА.
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ**

Постановка проблеми – в сучасній науці та практиці існує проблема розробки теоретичних та методологічних засад здійснення гендерно-правової експертизи, особливо в частині ефективності проведення такої експертизи. На даний час законодавство розрізняє гендерно-правову експертизу чинного законодавства та гендерно-правову експертизу проектів нормативно-правових актів. Водночас, слід звернути увагу на те, що деякі норми мають виключно декларативний характер, тому наукова складова має вкрай важливе значення для практичної реалізації встановлених законодавством норм.

Не можна не погодитись з твердженнями А. С. Олійник щодо важливості вивчення даного питання.

Гендерна експертиза Конституції України та конституційного законодавства свідчить, що конституційний принцип рівності прав і можливостей жінки і чоловіка де-юре визнано і закріплено, а де-факто він повсюдно порушується. На тлі соціально-економічних проблем Української держави проблема гендерної рівності не стала пріоритетним напрямком внутрішньої політики України, а отже, ще не можна вести серйозну мову про повне втілення міжнародних стандартів [1, с. 74].

Дослідження актуальності методології здійснення гендерно-правової експертизи допоможе удосконалити існуючі механізми проведення гендерно-правової експертизи. Наукові напрацювання в даній сфері мають практичну реалізацію та покликані покращити механізм практичної реалізації принципу рівності чоловіків та жінок.